



Економски чиниоци политике одбране Савезне Републике Југославије

УДК: 338.2:355.45(497.1)

Др Никола Петровић, пуковник

После нестанка Совјетског Савеза и распада Варшавског уговора све земље источне Европе, међу њима и СР Југославија, спорије или брже, улазе у потпуно нову фазу развоја: мењају се претходни реалсоцијалистички привредни систем и правно-политичка и укупна друштвена надградња. Та прелазна фаза у тражењу новог типа друштва најчешће се означава као транзиција, тј. као заокрет: из дириговане у тржишну привреду, из друштвене и државне – у приватну својину, из монистичког у вишепартијски систем, из нестабилног у стабилан друштвени поредак. Политички плурализам, схваћен као могућност исказивања политичке воље, ставова и мишљења појединаца о јавним пословима, као и слобода њиховог политичког удруживања, основна је претпоставка демократске транзиције и јамство демократског поретка. У оквиру демократске обнове и усвајања савремених погледа на безбедност и одбрану, неопходно је да се преиспита и политика одбране СР Југославије, будући да безбедност земље зависи од њене опште стабилности (економске, политичке итд.).

Политика одбране Савезне Републике Југославије (СРЈ), као и многих земаља у свету, остварује се као политика одвраћања од агресије и других облика угрожавања независности и безбедности земље. Основне претпоставке за остварење тог дугорочног стратешког опредељења значајно су измењене, што у садашњим условима подразумева и дефинисање политике одбране на сасвим нов начин. Наиме, у дугом периоду „хладног рата“ војни чинилац је био одлучујући чинилац одвраћања. Већ од почетка осамдесетих година, а посебно од 1989. године – када је изгубило смисао међусобно супротстављање Истока и Запада – нагло се повећао значај невојних чинилаца одвраћања.

Концепт одбране СРЈ одвраћањем заснива се, првенствено, на чиниоцима мирнодопског карактера. Насупрот томе, оружане су-

протстављање (срачунато на сламање спољне агресије) и одговарајући облици војног ангажовања (ради онемогућавања унутрашњих акција усмерених на рушење територијалног интегритета) заснивају се искључиво на војној сили. Основни чиниоци (услови) одбране СРЈ кроз одвраћање, с обзиром на њихов значај у савременим условима, јесу: успостављање трајне економске и укупне друштвене стабилности, пријем у Европску унију (ЕУ) и укључење у њен систем (регионалне) безбедности, и јачање одбрамбене моћи земље. Први и трећи чинилац су унутрашњи чиниоци одвраћања, док је други чинилац екстерне природе.

Успостављање трајне економске и друштвене стабилности

Изразом *економска* (привредна) *стабилност* или *привредна равнотежа* означава се равнотежа у односима агрегатне понуде и агрегатне тражње. Тим изразом, истовремено, описује се стање равнотеже на релацији парцијалних понуда и тражње, јер и такве неравнотеже могу да условљавају скок цена. Међутим, економска стабилност није трајно стање привредне равнотеже. Подударање понуде са тражњом остварљиво је само у дугим временским интервалима, што значи да се јавља као тенденција. Наиме, структурни несклад, односно диспропорције у привредном развоју реалност су неразвијених али и развијених земаља. Због различите брзине технолошког развоја и, пре свега, због недостатка инвестиционих средстава, логика фронталног развоја свих привредних области и грана може се примењивати у било којој земљи у свету. С обзиром на то, оне у својим развојним стратегијама утврђују одговарајуће развојне приоритете, које подстичу мерама кредитне политике, политике цена, увозним олакшицама, и слично.

Свако повећање цена које настаје као резултат диспропорција у привредном развоју и несклада у односима понуде и тражње не мора да изазове инфлацију, тј. нема инфлациони карактер (на пример, краткотрајно повећање цена услед слабог приноса жетве, поплава, спекулација итд.). Инфлациони је раст који је дуготрајан и који изазива опште повећање цена. Из бојазни да не дође до новог повећања цена, свако настоји да се задужи (да купи раније а плати касније) полазећи од уверења да ће касније лако вратити обезвређени новац. Дакле, повећањем цена подстиче се укупна потрошња (лична, општа и инвестициона). Међутим, то се нарочито одражава на личну потрошњу јер номинални раст плата не прати раст цена. Због тога се смањују реални износи зарада појединих слојева, првенствено пензионера, примаоца помоћи и свих оних који имају релативно фиксна примања, и убрзава процес њиховог осиромашења. Становништво се поларизује и настаје опасност од социјалне експлозије у друштву.

Инфлацијом се изазива нестабилност у економским токовима. Сви елементи калкулације трошкова предузећа нестабилни су и несигурни: предузећа не знају по којим ће ценама набавити репроматеријал, колики ће бити трошкови транспорта, постоји неизвесност у вези с висином издатака за финансирање потреба јавне потрошње, и слично. У тако неизвесним условима пословања предузећа се оријентишу на повећање зарада на основу пораста цена. Резултат таквог процеса је дестимулисање продуктивности рада, успорен привредни раст и неефикасно коришћење укупних расположивих ресурса. У односима с иностранством јавља се дефицит трговинског биланса, јер је јефтинија набавка робе у иностранству него куповина на домаћем тржишту. Отуда и губитак поверења у домаћу валуту, односно њен „бег“ у друге валуте, што изазива одговарајуће промене у међусобној размени.

Стабилан привредни развој се остварује као динамичан развој, односно као развој у којем се обезбеђује континуирани раст друштвеног производа по стопи већој од демографског раста, уз потпуну запосленост чинилаца производње и општу стабилност цена. При томе, изразом *стабилне цене* не означава се апсолутно мировање или замрзавање цена. Реч је о стабилности општег нивоа цена свих производа, што подразумева и могућност мењања односа цена у појединим секторима (на пример, због бржег пораста продуктивности рада неминован је пад цена појединих производа). Дакле, променама односа цена (релативних цена), због промене ефикасности производње, не мора да се наруши достигнута општа стабилност цена. Уколико се структурне промене у привреди остварују уз инфлацију која прети да угрози општу стабилност цена, држава прибегава мерама за смањење инфлације – краткорочним мерама антиинфлационе политике. Ипак, узроци инфлације могу да се сузбију само на дуги рок. Односно, жарихта инфлације не могу да се отклоне без промене економског амбијента, тј. без неопходних привредно-системских измена, реафирмације тржишног начина формирања цена и трансформације власничких односа (кроз приватизацију својине), што се може остварити само у дужем временском периоду.

Стабилност земље, најшире посматрано, основни је невојни чинилац одвраћања од спољне агресије, односно безбедности. Стабилна друштва (у политичком, економском и сваком другом погледу) нису конфликтна. Начелно, у њима не постоје разлози за унутрашње угрожавање. Она, у случају спољне агресије, имају моћ за ефикасно супротстављање засновану на могућности ангажовања укупно расположивих ресурса. Због тога је *одвраћање од спољне агресије сразмерно степену друштвене стабилности. Друштва оптерећена економском кризом и, уз то, политички нестабилна не само да не делују снагом одвраћања већ и подстичу туђе аспирације. Потврђује се, скоро као правило, да је независност земље на највећим искушењима управо у периодима свеколиких напетости у друштву.*

Негативни утицај друштвене нестабилности на безбедност земље може да се надомести подизањем одбрамбене способности земље до нивоа на којем би снага Војске Југославије (ВЈ) била, објективно, једини чинилац одвраћања. То је ниво којим се обезбеђује уверљива претња агресору да се може суочити са силом способном за успешно супротстављање и одговарајуће узвраћање. Међутим, јачањем одбрамбене способности земље не може се дугорочно неутралисати дејство унутрашњих чинилаца могућег угрожавања безбедности, нити значај друштвене стабилности као чиниоца одвраћања. Кризни поремећаји стална су претња друштву јер увек могу да кулминирају у непомирљиве конфликте, све до крвопролића. Отуда је за нашу земљу најзначајније превазилажење бројних неравнотежа (у економској сфери) и успостављање дијалога, сарадње и договора (у политичкој сфери).

Једини трајни чинилац одвраћања од угрожавања безбедности – како споља, тако и изнутра – јесте унутрашња економска и, у најширем, друштвена стабилност земље. На основу тога, не доводи се у питање потреба даљег јачања одбрамбене способности земље, тим пре што се агресија не може уговорати, нити се може тражити њено изузете. Она не мора да буде нечим изазвана, већ може, једноставно, да буде мотивисана агресивним аспирацијама новоуспостављених режима у ширем и ближем окружењу. На основу искуства, агресивно понашање се најчешће интензивира у условима нестабилности и економске кризе. Ништа мање нису ни опасности од унутрашњег угрожавања, посебно уколико је држава неефикасна у проналажењу одговарајућих институција и механизма помоћу којих би се решавали проблеми везани за заштиту егзистенцијалног стандарда становништва. Јер, политичка стабилност друштва није могућа уколико се свим грађанима (запосленим, незапосленим а радно способним, пензионерима, болеснима итд.) не обезбеди право на живот достојан човека. Када се људи осете одбаченим од сопствене државе, када нису у могућности да прехране себе и своје породице, губе стрпљење и способност за разумно просуђивање. Масовна социјална побуна становништва тешко може да се контролише и, тада, друштво улази у дуготрајну и до краја неизвесну фазу анархичног развоја. У стању економске рецесије постоји опасност од активирања „социјалне бомбе“, посебно уколико се повећава проценат урбаног становништва, које нема могућности за додатне изворе прихода, у категорији укупног сиромашног становништва. На пример, повећање несигурности, беде и глади може да побуди део становништва и на оружане акције против институција система. У следећој фази, с обзиром на оштрину социјалних диференцијација, односно на чињеницу да се продубљује јаз између богатих и сиромашних, незадовољство би могло да се усмери и према свима онима који знатно мање или који уопште не осећају по-

следице кризе. У случају да се терористичке акције прошире и на њих земља би ушла у фазу оружаног бунта становништва и тоталне угрожености друштвеног система, тј. у хаотично стање.

Улазак Савезне Републике Југославије у систем безбедности Европске уније

Трајна стабилност друштва не може да се обезбеђује политиком изолације, аутаркичним развојем и супротстављањем спољњем окружењу, већ, пре свега, интеграцијом у међународне политичке, финансијске и друге организације. Истовремено, једино политиком сопственог одрицања од аспирација према другим земљама могу да се задобију наклоност и подршка међународне заједнице.

Савезна Република Југославија, као европска земља, мора првенствено да уважава процесе интеграције на Старом континенту, тим пре што подела између Истока и Запада више није заснована на идеолошким или блоковским, већ на економско-технолошким основама. Наиме, Европа се поделила на неразвијени Исток и развијени Запад, па се Југославија, с обзиром на географске, економске, саобраћајне и друге погодности, опредељује за укључивање у јединствено тржиште Европе као своје доминантно тржиште. Но, наша земља не може да буде ни изван система безбедности Европе који се, као логичан след јачања процеса интеграције, изграђује у Западној Европи кроз стварање политичке уније. Будући да нема блоковске поделе Европе и да је ЕУ стожер европске интеграције, те да се све више афирмише као самосталан чинилац укупних односа на Старом континенту, наша земља ће морати да коригује свој досадашњи однос према ЕУ, што чине и све остале бивше социјалистичке земље. То је највећа и, са становишта светске привреде, најзначајнија интеграција. Последњу фазу њеног преображаја треба да чини стварање комплексне уније (економске, политичке и одбрамбене), што значи да ће она у будућности, осим економских, штитити виталне политичке и безбедносне интересе својих чланица. Неспорно, засебна безбедносна компонента Европе још је на нивоу лепих жеља јер је под очигледном супервизијом САД, што се у скоројјој будућности вероватно неће променити.

Свој став према политици одбране наша земља мора да гради на основу чињенице да су југословенски интереси (економски, политички и војни) међусобно комплементарни и недељиви. Коришћењем предности великог тржишта, капитала и знања Запада обезбеђују се услови за убрзани економски развој наше земље. Међутим, када је реч о војним интересима, наша земља би уласком у систем (регионалне) безбедности Европе могла да изгради сопствену сигурност уз знатно мања властита улагања. Такав закључак је заснован на невојним ефектима безбедности СРЈ које Запад све више афирмише кроз

јачање међусобног поверења, дијалога и сарадње. Реално је да се на основу тог ширег приступа безбедности изграђује политика одбране путем одвраћања од агресије. И не само то – без вишег квалитета односа на плану безбедности између земаља чланица Уније не може се унапредити ни њихова сарадња у привреди, науци, екологији итд. У том контексту сматра се недељивом и безбедност Уније. Да је реч о ефикасном систему заштите потврђује чињеница да до сада није била доведена у питање безбедност било које земље чланице Уније. Такав закључак, нажалост, не важи за земље које су, под окриљем УН, „обухваћене“ системом колективне безбедности. С обзиром на то искуство, оријентација ЕУ да, у стварању политичке уније, утврђује заједничку спољну политику и политику безбедности може само да погођује СРЈ – уколико би постала пуноправни члан Уније.¹

Јачање одбрамбене моћи

У нестабилним земљама одбрана путем одвраћања губи практичан смисао а значај добија јачање војне моћи. Са погоршањем стабилности, територијални интегритет и независност земље постају предмет међународног преиспитивања и, убрзо, оспоравања. Непосредно након тога, или истовремено, унутрашњи напори на дестабилизацији чине се уз одобравање и директну подршку спољних чинилаца. Отуда и закључак да је јачање одбрамбене способности неодољна потреба сваке земље која улази у фазу повећане друштвене нестабилности. У тим условима, војна моћ је све мање у функцији одвраћања а све више у функцији заштите земље од различитих облика њеног угрожавања. Међутим, оружана борба је изнуђени вид реализације политике одбране, остварив само у случају потребе супротстављања снагама агресије. Осим тога, ваља уважити чињеницу да СРЈ, с обзиром на економске и технолошке могућности производње наоружања и војне опреме (НВО), не може да обезбеди техничку опремљеност Војске за реципрочни узвратни ударац, посебно због вероватноће да ћемо против себе имати технички супериорнијег агресора.

Јачање целокупног одбрамбено-заштитног система неодвојиво је од економског развоја и расположивости производних чинилаца (становништво, природна богатства и основни производни фондови). Управо је у економском развоју садржан материјални оквир одбране и безбедности земље. На све успоренијем привредном расту и све сиромашнијој материјалној основи друштва постаје неизводљиво дугорочно јачање свих компонената система одбране. На краatak рок, међутим, чак и у тим условима, опасности по независност и безбедност основне су детерминанте напрезања друштва у вези с издвајањем

¹ Опширније: др Никола Петровић, *Европска унија у процесу интеграције Европе и положај Савезне Републике Југославије*, „Војно дело“, бр. 3/2001.

средстава за потребе одбране. Тада, не само што се многи важни економски циљеви потискују у други план или се, напосто, жртвују, већ се функционисање друштвеног система прилагођава остваривању одбрамбено-заштитне функције. Биолошки опстанак становништва и опстанак државе не могу се изразити динарским износима. Али, ни безбедност земље не може да буде покриће за некорисно трошење буџетских средстава или за расипање постојећих ресурса.

Економске последице повећања буџета или покривања државног мањка, дакле, имају секундарни значај пред очекиваним ефектима јачања одбране, али само у случајевима повећања опасности по безбедност или непосредне угрожености територијалног интегритета земље. Свако смањење износа финансијских средстава које се неће одразити на одбрамбену способност или које се постиже рационалнијим трошењем прихватљиво је и економски оправдано. Лимитираност средстава може знатно да се ублажи обазривим избором, тј. селекцијом циљева развоја система одбране, уз обавезно рангирање према степену значаја за јачање његове ефикасности. Настојање, пак, да се сузавање војне потрошње оствари по сваку цену, макар и у периоду изражених спољних претњи, носило би ризике губитка независности и слободе.

Укупан амбијент у којем функционише привреда основни је, али не и довољан критеријум вођења политике расподеле националног дохотка. Други незаобилазан основ те расподеле јесу опасности по независност и безбедност земље (како тренутне, тако и потенцијалне, посебно оне са већим степеном извесности). Те опасности се, поред осталог, исказују и темпом опремања оружаних снага земаља у ближем окружењу савременим наоружањем и војном опремом. Наиме, све се оне убрзано технички модернизују, па се разлике у опремању савременим ратним средствима стално продубљују на нашу штету. Квантитативне промене ВЈ у будућности зависиће управо од акција које ће се у вези с тим предузимати у земљама у окружењу, али и од релативних односа опремљености савременим средствима ратне технике. Смањење које се компензира техничком модернизацијом следе све европске и друге земље, па ће то чинити и СР Југославија.

У развоју средстава ратне технике, користећи искуства земаља приближне економске развијености и величине територије, концепт самодовољности треба задржати у развоју и производњи најнеопходнијих ратних средстава. За средства за која се не постижу одговарајући економски учинци или су им изгледи за извоз мали решења треба тражити у заједничком развоју и производњи са другим земљама или у увозу. Дакле, *развој савремених средстава НВО* треба да буде планска и организована, а не стихијна и кампањска активност, у чијој ће се реализацији, *поред одбрамбених, уважавати и економски критеријуми улагања.*

Безбедност земље најбоље може да се штити испуњењем следећа три услова: 1) трајна економска и укупна друштвена стабилност; 2) улазак у ЕУ и њен систем безбедности, и 3) јачање одбрамбене моћи земље. Наравно, ти услови су различито значајни за одвраћање и одбрану од агресије. Док се ограниченост прва два услова може надоместити јачањем одбрамбене способности земље, ограничена могућност парирања оружаним снагама савременог агресора не може да се надомести нивоом стечене друштвене стабилности као што се и неповредивост територијалне целовитости земље не може гарантовати само на основу њеног укључивања у систем безбедности Европске уније.

Одбрамбена моћ истовремено делује и као чинилац одвраћања и одбране, за разлику од прва два услова, који су у функцији одвраћања. Међутим, у нестабилном друштву не може да постоји стабилан и ефикасан одбрамбени систем. Такође, уласком у систем безбедности ЕУ одбрамбена моћ једне земље може да се повећа до нивоа одбрамбене моћи целокупне групације земаља чланица Уније. Наравно, разликују се оперативна употребљивост сопствене војске и удружених снага групације. Док се прва ангажује одмах по угрожавању безбедности земље, савезничке снаге се најчешће ангажују након постизања коалиционе сагласности. То значи да употреба оружаних снага групације може да закасни уколико се процењује искључиво са становишта одбране од агресије. Сазнање да је суверенитет неке земље под заштитом коалиционих снага може одвраћајуће да делује на агресора. Међутим, укључивање СРЈ у систем безбедности ЕУ није могуће уколико се не обезбеди друштвена стабилност земље.

То значи да због одвраћања и одбране земље треба испунити сва три услова, али да у случају оружане агресије одбрана путем одвраћања губи смисао, а значај добија трећи услов. Наиме, уколико се погоршава друштвена стабилност земље повећава се његов значај и као чиниоца одвраћања. Наравно, то не значи да испуњење првог услова може да буде аутономно у односу на унутрашњи амбијент земље и њену међународну позицију. Сва три услова су веома последично-узрочно зависна, односно безбедност земље зависи како од одбрамбене и укупне независности, тако и од њене унутрашње стабилности. Према томе, укупно стање у друштву чинилац је који ограничава јачање одбрамбене моћи и укључење земље у ЕУ и њен систем безбедности. Као средство управљања којим се усмерава развој друштва у правцу остваривања политичке, економске и укупне стабилности, посебан значај има *стратегија друштвеног развоја*. Из ње, као најшире стратегије опстанка и јачања у сваком погледу, изводе се стратегије (подстратегије) развоја појединих сегмената друштва. Стратегија друштвеног развоја је скуп циљева утврђених за одређени временски

период, као и мера и активности за њихову реализацију. Да би се обезбедила реалност и делотворност свих елемената стратегије, неопходно је да се континуирано прати промена услова (унутрашњих и спољних) у којима се развој одвија и, сагласно њима, изводе одговарајуће корекције циљева и пратећих мера. Јер, једино се усклађивањем циљева, мера и акција и њиховим прилагођавањем конкретним потребама и условима може омогућити остваривање оптималног развоја.

Ако је реализација одређених циљева основни разлог за доношење стратегије, неопходно је да се приликом њиховог избора пође од друштвених потреба и општих услова (унутрашњи и спољни чинилац) у којима ће се остваривати тај развој. Прво, у питању су различите парцијалне потребе и интереси, који постоје на свим нивоима организовања привредног и укупног живота у земљи. Стратегијом се усклађују сви ти интереси и формулишу заједнички, општи интереси и циљеви, за чију реализацију треба мобилисати и ангажовати целокупан људски и остали расположиви потенцијал. Захтев за уважавање интереса и циљева нижих нивоа у формулисању заједничких циљева природна је последица демократских односа у друштву. Исто тако, та потреба произилази из одговорности субјеката на различитим нивоима за резултате свог рада која у случају предузећа деривира из тржишног начина пословања, у случају радника – из примене принципа расподеле према резултатима рада, општина – из принципа територијализације у финансирању сопствених расхода итд. Свакако, приликом избора циљева морају се уважавати економске, еколошке, технолошке и одбрамбене потребе друштва. Наравно, и за те групе потреба неопходно је да се прецизно утврде ранг-листе.

Одбрамбени захтеви се морају уважавати приликом формулисања циљева укупног развоја као што се и у конципирању система одбране мора полазити од достигнутог нивоа развоја привреде и бити у функцији економског и укупног развоја. Развој система одбране не може се аутономно сагледавати и краткорочно утврђивати, већ се то мора чинити на основу дугорочних потреба и циљева друштва и појединих његових сегмената, садржаних у њиховим одговарајућим стратегијама.

Сагласност свих субјеката друштва о националним и државним интересима претпоставка је стабилности земље у било којем виду и њене успешне одбране. Само друштва која су у стању да успешно штите националне и државне интересе имају реалну развојну перспективу и услове потребне за изградњу оптималног друштвеног система. Да би се утврдили интереси које треба штитити по сваку цену неопходно је да се узму у обзир штете које би могле да настану угрожавањем појединих вредносних елемената безбедности. Веома је значајно њихово реално утврђивање, јер свако претеривање значи стварање климе тоталне угрожености земље. То може да води ка изола-

цији и аутаркији у развоју и да има несагледиве последице по безбедност земље. Потцењивањем, пак, извора угрожавања безбедности ствара се у одређеном периоду привидан мир. Но, нереалност такве процене може да се искаже у свој оштрини и при најнижем степену угрожености земље.

Национални интереси произилазе из животних потреба грађана за равноправношћу, без обзира на националност, расу, пол, језик, политичку и верску припадност. Они се свode на слободе и права човека и грађанина доведене до нивоа највиших светских стандарда. Под националним интересима се подразумевају интереси државотворних нација, националних мањина и етничких заједница (група).

Утврђивањем државних интереса чине се настојања да се, у коначном, оствари унутрашња политичка стабилност и сигурност спољних граница земље. Они се реализују испуњавањем уставних обавеза, које су једнако важеће за све грађане на територији земље, као и поштовањем одлука светске заједнице и потписаних међународних уговора.

Наведене групе интереса су у односима узрочно-последичне зависности, јер је остваривање државних интереса ограничено реализацијом националних интереса, а људска права и слободе зависе од степена остваривања државних интереса. Односно, права и обавезе се међусобно преплићу.

Национални и државни интереси су предмет најопштије стратегије друштвеног развоја коју усваја највиши орган државе. Краткорочни национални и државни интереси утврђују се сваке године и предмет су јавног изјашњавања и усаглашавања странака. Дугорочни национални и државни интереси утврђују се дугорочном стратегијом друштвеног развоја која не мора да се обелодани. У њој су пројектовани циљеви нације и државе у будућности, што претпоставља и њихово прилагођавање ситуацији у земљи и променама у окружењу. Они се могу усвајати и с утврђеним алтернативним циљевима који одговарају разним стањима у друштву и окружењу.

Често се дугорочни интереси детаљније разрађују: предвиђа се њихова етапна реализација, утврђују акције и њихови носиоци, уз настојање да се на том послу ангажују сви чиниоци друштва (зависно од позиције коју имају). На пример, за Србе је заједничко православље, око којег је могуће ујединити нацију. Међутим, духовна интеграција, као битан национални интерес, остварива је континуираним и упорним радом, и то не само цркве. Црква томе може значајно да допринесе, посебно сада, када је српски народ притешњен исламским фундаментализмом с југа и римокатоличанством са запада. Ипак, тако велики задатак, као што је успостављање јединства нације, не може да се реализује искључиво јачањем српске духовности. Православље је било један од најважнијих чинилаца опстанка српског народа у прошлости и може да буде чинилац његовог уједињавања у будућности,

али се морамо, као и друге православне земље, прагматично понашати и уважавати религијски миље у нашој земљи. Инсистирањем на вери као једином обједињавајућем чиниоцу могли би да се дугорочно занемаре други рационални мотиви интеграције српског народа. Такође, могла би да се изазове верска нетрпељивост у земљи, а ни међународна заједница све то не би посматрала скрштених руку.

Зависно од степена реализације националних и државних интереса обезбеђивање се одређена оптималност друштвеног система и свих његових подсистема. Оптималан друштвени систем, као највиши до сада познати степен организованости, претпоставља оптималан развој земље у економском, политичком, одбрамбеном и сваком другом погледу. Без политичке стабилности друштва (као основног циља политичког развоја) не постоје услови за повећање материјалног богатства земље и благостања људи (што је основни циљ економског развоја), нити се може унапредити заштита и одбрана (основни циљ система одбране). У таквом интегралном развоју природно долази и до сукоба интереса, који се разрешавају на начин који је адекватан демократском систему, који је интересно диференциран. Међутим, национални и државни интереси, с обзиром на осетљивост, не трпе супротстављеност до међусобне искључивости, а када и дође до тога, временско одлагање њиховог разрешења постаје веома штетно. Они не могу да буду својина, нити предмет дневно-политичких погађања и договарања странака, нација, националних мањина, етничких група, регија итд. Но, држава се не може задовољити само „папирним“ гаранцијама остваривања стратешких интереса. Њихова реализација се нигде у свету не препушта спонтаности у пракси. Такође, ти интереси не могу да буду предмет међународног лицитирања, без обзира на претње, притиске и уцене које би стизале из окружења.

Негативне последице погрешно дефинисане и у пракси спроведене стратегије могу да буду веће и дугорочније по укупан развој од последица евентуалног недоношења стратегије. Ако ни због чега другог – онда због тога што су погрешно утрошени производни потенцијали. Највеће штете могу да настану од мобилизације становништва на промашеним друштвеним пројектима и могућег губитка њиховог поверења у избор прокламованих циљева, којима је, управо, требало да служи ти пројекти.

Зависно од реализације основних циљева и нивоа задовољења чланова друштвене заједнице појединим врстама потреба обезбеђивање се мањи или већи степен оптималности друштвеног система и свих његових подсистема. Оптималан друштвени систем претпоставља оптималан друштвени развој земље у целини. Свакако, то се може остварити реализацијом основних циљева привредног, политичког и укупног друштвеног развоја, односно уколико су оптимални и сви подсистеми у оквиру друштвеног система земље. То значи да се

оптималан друштвени развој Југославије не може остварити без економске стабилности – основног циља привредног развоја, ефикасне заштите и одбране земље – основног циља одбрамбеног организовања нашег друштва итд.

У дугорочним стратегијама развоја приоритетни циљеви се поистовећују с одговарајућим друштвеним вредностима, за разлику од краткорочних (и делом средњорочних) стратегија, у којима циљеви прате и одговарајуће потребе карактеристичне за тренутак у којем се земља налази (на пример, очување независности земље у условима погоршаних међународних војно-политичких односа).

Стратегијом се, као програмом дугорочног решавања сложених питања у економској, политичкој и осталим сферама, друштвени развој усмерава у правцу реализације генералних опредељења Југославије. Из тога следи закључак да први услов за усвајање најопштије стратегије јесте дефинисање тих трајних постулата њеног развоја.

У разрешењу различитих, понекад супротстављених и конфликтних интереса треба полазити од општеприхваћених опредељења и најопштијих циљева развоја наше земље. Срж сваке стратегије чини управо контрола противуречности и управљање укупним развојем. Није, дакле, нипошто реч о непризнавању или намерама да се сузбијају разлике у интересима, већ о њиховом превазилажењу, без чега се не може обезбедити континуиран развој друштва и афирмација његових основних вредности. Управо се због тога стратегијом не доводе у питање различити интереси, већ се они афирмишу кроз превазилажење супротности и тражење заједничког интереса. Листа тако утврђених основних циљева и потциљева чини нужну претпоставку избора оптималне развојне стратегије.² Наравно, развој друштвених система је немогуће оптимизовати према целокупном списку тако утврђених циљева. Зато се као критеријум оптимизације најчешће узимају циљеви с почетка ранг-листе циљева.

Због ограничености ресурса, отежаних могућности предвиђања промена у привреди и осталим сферама друштвеног живота, њихових међусобних веза и узајамних односа и различитог доприноса појединих чинилаца привредном расту, као и због потреба прилагођавања циљева конкретним условима (чије утврђивање у вишенационалним и демократским заједницама често значи процедуру мукотрпног и продуженог усаглашавања), циљ којем се тежи постаје остваривање оптимума глобалног друштвеног развоја. То значи и да реализацијом стратешких циљева привредног развоја не сме да буде угрожен опста-

² То наглашавамо због тога што се „у оптималном систему: а) најбоље користе сви расположиви ресурси, б) најлакше успоставља склад, – и количински и временски, – у подмирењу различитих потреба, и с) задовољавање сваке појединачне потребе тражи тада најмање друштвених улагања“ (видети: Р. Стојановић, *Велики економски системи*, „Савремена администрација“, Београд, 1979, стр. 43).

нак, као важнији циљ стратегије друштвеног развоја и услов ефикасног функционисања сваког система.

Глобална стратегија привредног развоја остварује се парцијалним стратегијама, које се израђују као стратегије развоја приоритетних грана (стратегија развоја саобраћаја, туризма, енергетике), појединих сектора производње (технолошка, сировинска, енергетска стратегија) или према карактеристичним подручјима економске политике (стратегија економских односа земље с иностранством, стратегија дужничко-поверилачких односа земље према иностранству, стратегија превазилажења структурних диспропорција у привредном развоју, стратегија запослености) итд.

За оцену степена реализације стратешких развојних циљева којима ће се изразити достигнути ниво стабилности или нестабилности привредног и укупног развоја користе се различити економски и неекономски показатељи, који морају да буду усаглашени са смислом или циљем развоја.³ Међу бројним показатељима успешности привредног развоја најзначајнији су: стопа раста друштвеног производа, национални доходак *per capita*, стање трговинског и платног биланса, степен девизне задужености земље, и други. Допуном листе економских показатеља и одређеним показатељима неекономске природе (показатељи политичке стабилности, независности и одбрамбене способности земље, социјалне сигурности итд.) стварају се услови за мерење успешности целокупног друштвеног развоја.

³ У целокупном досадашњем периоду наша земља није утврђивала стратегију привредног развоја, мада би се могло рећи да је значајан део стратешких развојних циљева био прецизиран у средњорочним и дугорочним плановима развоја. Због тога и често наглашавана тврдња да нам се планови не реализују указује на неостваривање утврђених развојних праваца, као и на неефикасност провођених мера. То недвосмислено потврђује дугогодишње успоравање привредног раста, енорман пораст инфлације, погоршање дужничке способности земље и поремећеност производне структуре.